

УДК 37.018.46

Людмила ЛУЗАН,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
методики навчання мов і літератури КВНЗ
«Харківська академія неперервної освіти».
м. Харків

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розкриті інноваційні підходи до підвищення професійної компетентності вчителя філологічних дисциплін в умовах нової української школи. Визначені завдання компетентісно орієнтованого навчання української мови. Запропоновані методи формування предметних компетентностей

Ключові слова: підвищення якості освіти, завдання компетентісно орієнтованого навчання, методи формування предметних компетентностей на уроках української мови і літератури

Постановка проблеми. Глобалізований світ третього тисячоліття висуває нові вимоги до того, щоб високоякісний спеціаліст, який хоче бути конкурентоспроможним на ринку праці, мав не тільки професійні навички, а володів такими компетентностями, без яких важко буде задовольнити попит споживача. Так, цінуватимуться фахівці, які володітимуть такими навичками:

1. Багаторівневе розв'язання проблем, тобто системний підхід .
2. Критичне мислення.
3. Креативність в широкому значенні цього слова.
4. Вміння управляти людьми.
5. Взаємодія з людьми.
6. Вміння керувати своїми емоціями, або емоційний інтелект.
7. Формування власної думки та самостійне прийняття рішень.
8. Орієнтованість на потреби клієнтів.

9. Вміння вести переговори (універсальна здатність).

10. Вміння переключатися з однієї думки на іншу, а також думати про кілька речей одночасно (когнітивна гнучкість).

Таким чином, інтеграція та глобалізація соціальних, економічних і культурних процесів, що відбуваються у світі, перспективи розвитку Української Держави на найближчі два десятиріччя вимагають глибокого оновлення системи освіти, зумовлюють її випереджувальний характер. Можемо стверджувати, що освіта є одним із найважливіших факторів, який у сучасних умовах забезпечує економічний розвиток України. Саме освіта значною мірою обумовлює завтрашній день планети та світового співтовариства, у якому зростає розуміння її ролі як Інструмента стійкого розвитку та забезпечення добробуту людей [1].

На шляху вступу України до глобалізованого економічного простору дедалі важливішим стає процес підготовки висококваліфікованих фахівців. Очевидним є факт, що модернізація економіки України неможлива без підготовки молодих кадрів з відповідним рівнем кваліфікації, оскільки саме вони здатні гнучко реагувати на нововведення, генерувати принципово нові ідеї, упроваджувати новітні технології, обслуговувати технологічно оновлене устаткування, адаптоване до сучасних вимог інноваційного суспільства. У зв'язку з цим пріоритетного значення для України набувають наукові дослідження, присвячені питанню формування дієвих механізмів підвищення рівня конкурентоспроможності молоді на ринку праці, зокрема шляхом поліпшення якості підготовки спеціалістів, забезпечення збалансованості розвитку ринку освітніх послуг та ринку праці, удосконалення умов найму та праці молодих людей, підвищення мотивації праці людини.

Як зазначено в Концепції «Нова українська школа» найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та

досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями. Модель випускника сучасної школи передбачає три компоненти, а саме: перший – цілісна особистість, усебічно розвинена, здатна до критичного мислення; друга – патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини; третя – інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, учитися впродовж життя.

Отже, ми маємо розуміти, що лише інтелектуально та морально розвинутий, креативний учитель може виховати творчу, інноваційну особистість учня. Нині має відбуватися реформування освіти. Так, наприклад, кафедра методики навчання мов і літератури Харківської академії неперервної освіти постійно знаходиться в пошуку сучасних ефективних шляхів розв’язання цієї проблеми, а саме, як підвищити професійну компетентність учителів філологічних дисциплін.

Метою статті є розкрити інноваційні підходи до підвищення професійної компетентності вчителя філологічних дисциплін в умовах нової української школи.

Аналіз анкет вхідного та вихідного діагностування, які проводяться на курсах підвищення кваліфікації в Харківській академії неперервної освіти; спостереження фахівців під час професійних конкурсів учителів; захист підсумкових творчих проектів слухачами під час педагогічної практики на курсах підвищення кваліфікації дає можливість визначити низку проблем:

- неосмислений підхід до навчальної діяльності;
- невміння планувати самоосвіту;
- брак аналітичної роботи.

Так, наприклад, на питання «Назвіть шляхи формування професійної

компетентності вчителя філологічних дисциплін» слухачі дають такі відповіді:

- «Багато читати».
- «Застосування знань в умовах, що змінюються».
- «Багатство словника».
- «Комунікабельність».

А на запитання «Які педагогічні періодичні видання Ви а) читаєте; б) передплачуєте?»

- 18 % не відповіли на запитання.
- 27 % вказали по одному виданню.

57% слухачів не дали відповіді на питання «Якими власними методичними надбаннями Ви можете поділитися з колегами на конференції з обміну досвідом або піж час проведення майстер-класів. Решта відповіли, що можуть обмінятися конспектами нетрадиційних уроків, уроками тематичного контролю навчальних досягнень, матеріалами позакласних заходів з предмета тощо.

Ми розуміємо, що нова школа потребує нового вчителя, який готовий до змін, який постійно розвивається і як особистість, і як фахівець. Тому вважаємо, що компетентний педагог повинен викладати предмети філологічних дисциплін з урахуванням найновіших досягнень лінгвістики й літературознавства, логічно, послідовно, відповідно до норм літературного мовлення формувати творче, аналітичне мислення, філологічний смак учнів, розвивати в них прагнення пізнавати філософію українського слова, потребу й уміння самостійно поповнювати свої знання, здійснювати дослідницькі пошуки в галузі філологічних, психолого-педагогічних наук, мобільний до прийняття різних нововведень і найбільш оптимальних рішень. Так, у Харківській академії неперервної освіти постійно відбувається модернізація навчального процесу. Професорсько-викладацький склад кафедри швидко реагує на попит слухачів, а саме:

змінюється змістовне наповнення програм, розширюється тематика спецкурсів, удосконалюються форми й прийоми проведення занять підвищення кваліфікації вчителів тощо.

Проаналізувавши мету вчителя філологічних дисциплін, а саме: формування на кращих зразках красного письменства творчої, вільної, духовно багатой, самостійно мислячої особистості, із широким світоглядом, зі стійкими моральними принципами. Тобто особистості, котра любить і пишається здобутками рідної культури, але разом з тим шанує й опановує надбання інших народів; яка усвідомлює власну національну ідентичність і водночас приналежність до цивілізованого світу; має активну громадянську позицію, відчуває потребу жити й працювати задля України, вважаємо, що філолог повинен збагатити мовленнєву й читацьку культури особистості, розвинути її уміння комунікативно виправдано користуватися мовними засобами під час сприйняття, створення висловлювань у різних сферах, формах, стилях і жанрах мовлення; навчити орієнтується в постійно зростаючому інформаційному потоці, умотивувати самостійно навчатися й самовдосконалюватися [8]; сформувати комунікативну та літературну компетентності [2], гуманістичний світогляд, активну громадянську позицію, естетичні смаки й ціннісні орієнтації; розширювати культурно-пізнавальні інтереси, виховувати любов, повагу до традицій українського народу, толерантне ставлення до культурних традицій інших народів.

Тому на основі аналізу нормативних документів, що забезпечують діяльність філологічних дисциплін, та вищезазначеної мети можемо виокремити такі завдання учителя філологічних дисциплін:

1. Підвищення якості освіти:

– формування стійкої мотивації учнів до вивчення української мови й літератури, любові до української мови й культури, а також поваги до інших мов і культур;

– ознайомлення учнів з мовною системою й формування на її

основі базових лексичних, граматичних, стилістичних, орфоепічних, правописних умінь і навичок;

- вироблення в учнів умінь і навичок в усіх видах мовленнєвої (аудіювання, читання, говоріння, письмо) та читацької діяльності, різних сферах спілкування (особистісна, публічна, освітня);

- формування в учнів комунікативної й літературної компетентностей;

- ознайомлення їх із здобутками художньої оригінальної та перекладної літератури;

- формування знань про специфіку художньої літератури як виду мистецтва, розвиток умінь і навичок учнів сприймати, аналізувати та інтерпретувати літературний твір у літературному та культурному контексті, взаємозв'язку з іншими видами мистецтва;

- формування мовленнєвої й читацької культури, творчих здібностей, культури ведення діалогу, розвиток критичного мислення та естетичних смаків учня;

- формування гуманістичного світогляду, духовного світу учня, його моралі, загальної культури, особистісних рис громадянина України, який усвідомлює свою належність до світової спільноти;

- розвиток в учнів умінь вільно спілкуватися в різних ситуаціях, формулювати та відстоювати власну думку, вести дискусію, оцінювати життєві явища, моральні, суспільні, історичні та інші проблеми сучасності, висловлювати щодо них власне ставлення, досягати взаєморозуміння та взаємодії з іншими людьми;

- удосконалення базових лексичних, граматичних, стилістичних, орфоепічних, правописних умінь і навичок, узагальнення та поглиблення знань учнів про мову як суспільне явище й про літературу – як мистецтво слова;

- вироблення вмінь орієнтуватися в різноманітній інформації українською та іншими мовами, у світі класичної й масової літератури,

користуватися сучасними інформаційними комунікаціями (Інтернетом, системою дистанційного навчання тощо), проводити пошуково-дослідницьку діяльність (знаходити, сприймати, аналізувати, оцінювати, систематизувати, зіставляти різноманітні факти та відомості), застосовувати на практиці здобуті в процесі вивчення мови й літератури знання, набуті вміння та навички;

- удосконалення під час упровадження дослідницької діяльності навичок самостійної навчальної діяльності, саморозвитку, самоконтролю, розвиток художньо-образного мислення, інтелектуальних і творчих здібностей учнів, їх емоційно-духовної сфери, естетичних смаків і загальної культури [3].

- створення умов для самореалізації та саморозвитку особистості;
- забезпечення реалізації нових підходів до організації навчально-виховного процесу (гуманістичного, організаційно-діяльнісного, особистісно орієнтованого)\$

- виховання толерантного ставлення до народів, мова яких вивчається, прилучення до діалогу культур як важливого феномену мирного співіснування і взаємозбагачення;

- ознайомлення учнів з молодіжною субкультурою, яка перебуває за межами їхнього власного мовного простору, сприяння критичному осмисленню соціальних проблем, усвідомлення життєвих цінностей;

- навчання прийомів самостійної роботи з мовою, стратегіями учіння, уміння користуватися компенсаторними прийомами в разі дефіциту мовних засобів;

- формування в учнів індивідуального стилю навчання, основним інструментом якого є використання «мовного портфеля» як засобу самоконтролю власного рівня оволодіння іншомовною комунікативною компетенцією;

- забезпечення формування та розвитку змісту допрофільного та

профільного навчання української мови з метою виявлення професійних інтересів і прагнень учнів.

2. Підвищення якості викладання:

- на основі самоаналізу педагогічної діяльності створювати освітню траєкторію розвитку;
- вивчати, узагальнювати, впроваджувати в практику роботи елементи передового педагогічного досвіду;
- широко використовувати інноваційні технології навчання;
- удосконалювати педагогічну майстерність шляхом поточного та перспективного планування самоосвітньої діяльності;
- реалізовувати особистісно-орієнтований підхід до навчання, розвитку й виховання особистості.

Попередньо зазначено, що чіткого визначення мети, завдань, обов'язків, повноважень учителя філологічних дисциплін немає. Тому обов'язки вчителя-словесника ми можемо вивести із таких нормативних документів, як Закон України «Про освіту», Типового положення про атестацію педагогічних працівників, Державної програми «Вчитель», освітніх кваліфікаційних характеристик, розроблених інститутами післядипломної педагогічної освіти, та ін.

Отже, учитель філологічних дисциплін зобов'язаний:

- постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру;
- забезпечувати умови для засвоєння учнями навчальних програм з мови та літератури на рівні обов'язкових вимог щодо змісту, рівня та обсягу філологічної освіти, сприяти розвиткові здібностей учнів;
- настановами й особистим прикладом утверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, відданості, патріотизму, гуманізму, доброти, стриманості, працелюбства, поміркованості, інших добродієв.

Відповідно вчитель філологічних дисциплін має певні повноваження:

- проводити всі види навчальних занять з мови та літератури;
- розробляти календарно-тематичні плани з урахуванням особливостей роботи школи, умов і особливостей навчання різних груп учнів;
- визначатися з темою індивідуальних досліджень;
- удосконалювати якість викладання предметів філологічного циклу;
- брати участь в експериментах і наукових дослідженнях з важливих теоретичних проблем з мови й літератури для підвищення якості викладання цих предметів;
- організовувати й керувати проектно-дослідницьку роботу учнів з мови й літератури, готувати їх до олімпіад з предметів філологічного циклу, мовно-літературних конкурсів, конференцій;
- аналізувати результати освітньої діяльності з мови й літератури;
- брати участь у розробці варіативної частини навчального плану, унесення змін до вимог щодо мінімального обсягу й змісту навчальних курсів з мови й літератури;
- готувати рукописи навчально-методичних посібників, розробляти дидактичні матеріали й наочні посібники зі свого предмета.

Як зазначено в Концепції нової української школи, що сьогодні ми маємо працювати на засадах принципу дитиноцентризму, а саме: наблизити навчання й виховання кожної дитини до її сутності, конкретних здібностей, майбутньої життєвої траєкторії людини.

Виходячи із зазначеного вище, убачаємо, що уроки мови і літератури мають бути спрямовані на формування комунікативної та літературної компетентностей та вироблення таких навичок, які цінують у суспільстві, а саме: формування власної думки й прийняття рішення, комплексне багаторівневе розв'язання проблеми, критичне мислення, креативність, взаємодія з людьми, уміння вести переговори, гнучкість розуму тощо

Завдання компетентнісно орієнтованого навчання української мови, які

учитель повинен ставити, мають бути спрямовані на формування мотивації вивчення української мови; розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності: слухання, говоріння, читання і письма; формування комунікативних умінь; опанування функціональних складових мовної системи; соціально-культурний розвиток особистості; формування вміння вчитися.

Методи формування предметних компетентностей, які вчитель української мови і літератури має використовувати на уроках, повинні перейти із розряду пасивних в розряд активних, а саме: продуктивні, евристичні, проблемні, інтерактивні.

Нині вчителів дають право на реалізацію творчого підходу до навчання за індивідуальними планами, окремими навчальними траєкторіями, у рамках індивідуальних дослідницьких проєктів, застосування власних методик. Але хочемо звернути увагу вчителів-словесників на особливості сучасного уроку української мови, а саме: суть та ознаки реалізації завдань компетентнісного навчання, мотивація навчальної діяльності учнів на уроці, цілевизначення та мета уроку, організація навчальної діяльності учнів, рефлексія.

Пропонуємо порівняльну таблицю структурних складників уроків: традиційного й сучасного (табл. 1).

Таблиця 1

Структурні складники уроків: традиційного й сучасного

<ul style="list-style-type: none">• Організація уроку• Перевірка Д.З.• Підготовка до сприймання матеріалу• Вивчення нового матеріалу• Закріплення вивченого• Домашнє завдання	<ul style="list-style-type: none">• Мотивація• Контроль і втручання в дії учнів• Організація процесу пошуку• Засвоєння учнями інформації• Конструювання індивідуальної (групової) траєкторії навчання учнів• Різні види рефлексії
--	--

Таким чином, головне під час проведення сучасного уроку не чітко організувати учнів до уроку, а вмотивувати, зацікавити дітей до опрацювання матеріалу, поставити проблему й організувати процес пошуку розв'язання її. Учитель мови й літератури має постійно

конструювати індивідуальну та групову траєкторії навчання учнів.

Позиція вчителя української мови і літератури відповідно до концепції компетентнісного навчання має бути не «носієм знань», а «творець розвивального середовища». Учитель української мови і літератури так саме, як і будь-який учитель нової української школи має володіти такими якостями, як персональний підхід до навчання, коли учні можуть зробити власний вибір розв'язання проблеми. А для того, щоб запропонувати робити власний вибір, учитель повинен мати власний досвід і знання. Саме сформованість цих якостей-компонентів виявляє рівень конкурентоспроможності вчителя на ринку праці, його відповідність сучасним викликам щодо самовдосконалення у професії, особистісної затребуваності іншими суб'єктами педагогічної взаємодії.

Використана література

1. Архипова С.П. Якість освіти у контексті вимог сучасності / С.П. Архипова [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N135/N135p011-014.pdf.
2. Базиль Л.О. Літературознавча компетентність учителя української мови і літератури : [навч. програма курсу для студ. вищих пед. навч. закл.] / Л.О. Базиль. – Луганськ : Глобус, 2011. – 150 с.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. – 23 листопада 2011 р. – № 1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : [www.URL:http://zakon2.rada.gov.ua/lavvs/show/1392-2011-%DO%BF](http://zakon2.rada.gov.ua/lavvs/show/1392-2011-%DO%BF).
4. Завалевський Ю.І., Пошуки обдарованості / Ю.І. Завалевський // Освіта та розвиток обдарованої особистості, 2015. – № 10 (41).
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики :[кол. монографія] / [Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина та ін.]; під заг. ред. О.В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
6. Концепція нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://mon.gov.ua/Новини%2016/12/05/konczepczyia.pdf>.
7. Концепція літературної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : [www. http:// osvita.ua/legislation/Ser_osv/13508/](http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/13508/).
8. Концепція мовної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : [www.http://nova.Rambler.ru/search?query=Концепция%20мовної](http://nova.Rambler.ru/search?query=Концепция%20мовної)

9620освіти.

9. Лузан Л.О. Професійна компетентність учителя філологічних дисциплін / Л.О. Лузан // Імідж. – 2009. – № 8/9 (97/98). – С. 66–68.

10. Ляхощка Л.Л. Розвиток науково-методичної компетентності слухачів курсів підвищення кваліфікації / Л.Л. Ляхощка // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / редкол.: В.В. Кузьменко (голова) [та ін.]. – Херсон : РІПО, 2011. – Вип. 12, ч. 1. – С. 138–144.

Людмила Александровна Лузан,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры методики обучения языков и литературы КВУЗ «Харьковская академия непрерывного образования»

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К ПОВЫШЕНИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В УСЛОВИЯХ НОВОЙ УКРАИНСКОЙ ШКОЛЫ

Аннотация. В статье раскрыты инновационные подходы к повышению профессиональной компетентности учителя филологических дисциплин в условиях новой украинской школы. Определены задачи компетентностно ориентированного обучения украинского языка. Предложены методы формирования предметных компетентностей.

Ключевые слова: повышение качества образования, задания компетентностно ориентированного обучения, методы формирования предметных компетентностей на уроках украинского языка и литературы

Ludmila Ol. Luzan,

Ph.D., assistant professor of methodology of foreign languages and literature teaching KVUZ «Kharkiv Academy of Continuing Education»

INNOVATIVE APPROACHES TO INCREASE PROFESSIONAL COMPETENCE OF TEACHERS OF PHILOLOGICAL DISCIPLINES IN CONDITIONS NEW UKRAINIAN SCHOOL

Abstract. The article reveals innovative approaches to improving the professional competence of the teacher of philological disciplines in the conditions of a new Ukrainian school. The tasks of competently oriented training of the Ukrainian language are defined. Methods of formation of subject competences are offered.

Key words: improving the quality of education, assigning competently oriented training, methods of forming subject competencies at the lessons of the Ukrainian language and literature.

Стаття надійшла до редакції 29 жовтня 2017 року